

แนวคิดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก ๆ ที่มีอารยธรรมรุ่งเรืองและโดดเด่นยิ่งใหญ่อันดับโลกนับเป็นความปราชญ์เปรี๊ยะ ของบรรพชนไทยที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดความเจริญงอกงามแห่งภูมิปัญญาสืบสานยังรุ่นต่อรุ่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ ไม่ว่าจะเป็งานศิลปกรรมในแขนงต่าง ๆ ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่แบบไทย ๆ ที่ชวนให้ทวาระลึกถึงความงดงามเรียบง่าย แต่ใกล้ชิดและกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนแปลง มนุษย์ต้องปรับตัวเพื่อการดำรงคงอยู่ ค่านิยมและทัศนคติของสังคมต้องเปลี่ยนไป หากปรับเปลี่ยนไปในทางที่เหมาะสม หรือมีพัฒนาการไปในทางที่ดีก็เป็สิ่งที่น่ายินดี แต่ในทางกลับกัน หากคนรุ่นใหม่ละเลย ไม่เห็นถึงความงดงามแห่งวัฒนธรรมไทยแล้ว ก็จะเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

๓.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นคำที่มีความหมายและความสำคัญกว้างขวางมาก คือ รวมและกินความถึงศาสนา ปรัชญา ศิลปกรรมจรรยา การเมือง เศรษฐกิจ และการดำเนินงานอย่างอื่นของมนุษย์ทุกอย่าง ซึ่งหมายถึงว่า วัฒนธรรมย่อมกินความกว้างถึงชีวิต และการเคลื่อนไหวทั้งหมดของชีวิต ¹

คำจำกัดความดังกล่าวน่าจะมีความคิดสอดคล้องกับแนวคิดของ

¹ พระศาสน์กรพิพิธและพ.อ.บรรจบ อิศกุลย์, วัฒนธรรม, (พระนคร:โรงพิมพ์

การ ฯลฯ ข้อคำนึงต่าง ๆ เหล่านี้ ส่อมช่วยให้อำนวยการผลิตตราสารคดีก้าวไปสู่หนทางแห่ง
ความสำเร็จในขั้นแรก ก่อนการวางแผนดำเนินงานในขั้นต่อไป

สำนักหอสมุด

พระชาวนามานราชชน โดยเห็นว่าวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ๕ ประการ ดังนี้²

๑. สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวม ที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคน แต่ก่อนสืบต่อกันมาเนประเพณี เช่น ภาษา ศาสนา ลัทธิ ประเพณี

๒. สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตส่วนรวม เช่น อาหาร อาคาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค เครื่องมือ เครื่องใช้

๓. วิถีชีวิตในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ เช่น ภาษา พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ

๔. ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์โดยส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เขียวกันและแสดงออกให้เห็นปรากฏบนภาพศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี

๕. สิ่งอันเป็นมรดกของสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม เช่น ศาสนา ปุณนิยสถาน พระพุทธรูป ศิลปกรรม วิจิตรศิลป์

๓.๒ ความหมายของศิลปวัฒนธรรม³

คำว่า *ศิลปวัฒนธรรม* นั้นเป็น ๒ คำที่รวมอยู่ในคำเดียวกัน คือ *ศิลปะ* และ *วัฒนธรรม* ซึ่งจะเห็นได้ว่าศิลปะ ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั่นเอง แต่จากการที่วัฒนธรรมมีความหมายกว้างขวาง หมายรวมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้รับการยอมรับและมีการถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลัง ดังนั้นวัฒนธรรมอาจหมายถึงทั้งสิ่งที่ดีงาม และสิ่งที่เศร้าหมองด้วย เพราะฉะนั้นการใส่คำว่า " ศิลปะ " ลงไปข้างหน้าวัฒนธรรม ก็เพื่อเป็นการเน้นว่าเรากำลังพูดถึงสิ่งที่ถ่ายทอดกันมา ที่มีความละเอียดละไมสวยงาม เพียงเท่านั้น

³ ชีราภรณ์ นาคิน, ความสำคัญของวัฒนธรรม, วารสารวัฒนธรรมไทย, ปีที่ 17 ฉบับที่ 9 กันยายน 2521, หน้า 31.

๓.๓ ความสำคัญของวัฒนธรรม⁴

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙) ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับวัฒนธรรม มีใจความสำคัญว่า " การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ " ตามพระราชดำรัสนี้ เป็นพระราชดำรัสที่ทรงคุณค่ายิ่ง มีความหมายลึกซึ้ง และเป็นอมตะ สมควรที่คนไทยทุกคน ที่มีความปรารถนาดีมีความรักชาติและมุ่งมั่นในการพัฒนาชาติบ้านเมืองได้ตระหนักและพิจารณาให้ถ่องแท้ เพราะพระราชดำรัสนี้เป็นจุดยืนที่สำคัญ เป็นหลักในการวางแผนปรับปรุง เปลี่ยนแปลงและพัฒนาชาติไทยให้เจริญก้าวหน้า และมีสันติสุขสืบไป

ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างง่ายดาย หากแต่ต้องผ่านการสั่งสมมาเป็นเวลานานนับร้อยนับพันปี ดังนั้นจึงเป็นเสมือนกระจกเงาส่องสะท้อนความเป็นมาของชาตินั้น ๆ วัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นอารยะของสังคม ทั้งทางวัตถุและจิตใจ ชาติที่มีความเจริญทางด้านวัตถุนั้น ไม่สามารถเรียกได้ว่ามีความเจริญทางด้านวัฒนธรรม หากชาตินั้นขาดความเจริญทางด้านจิตใจด้วย

ความสำคัญของวัฒนธรรม⁵

๑. วัฒนธรรมเป็นเสมือนอารมณ์ที่แสดงความเจริญของชาติ
๒. วัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นชาติ ซึ่งแต่ละชาติก็ย่อมมีสัญลักษณ์หรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป เช่น ภาษาไทย พุทธศาสนา การกราบไหว้ ศิลปกรรมแบบไทย อาหารไทย ความรักอิสระเสรี ก็แสดงความเป็นชาติไทย ในขณะเดียวกันที่

⁴ ศศิธร กุวังคติก, รายการกาลักน้ำกับความพยายามในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย, (สารนิพนธ์วารสารศาสตร์บัณฑิต สาขาวิศุโทรทัศน คณะวารสารศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531) หน้า 7.

⁵ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, วารสารวัฒนธรรมไทย, ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 มีนาคม 2528, หน้า 4-6.

เครื่องแต่งกายแบบกิโมโน อาหารสุกียากี้ การก้มหัวแสดงความเคารพ ภาษาญี่ปุ่นก็
แสดงความเป็นชาติญี่ปุ่น เป็นต้น

๓. เป็นปัจจัยรักษาเอกราชของชาติ วัฒนธรรมช่วยให้รักษาเอกราชไว้ได้ตั้ง
ตัวอย่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ชาติใดที่มีวัฒนธรรมของตนเป็นปึกแผ่นก็
สามารถรักษาเอกราชได้อย่างถาวร ประเทศเอกราชต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง
เป็นต้นว่า ภาษา ศาสนา ลัทธิประเพณี ระบอบการปกครอง แส่นยานภาพ ฐานะทาง
เศรษฐกิจ

๔. วัฒนธรรมส่งเสริมให้ปัจเจกชนมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น เอกชนแต่ละคน
ย่อมมีความเจริญหรือความเสื่อม ซึ่งส่วนหนึ่งก็มาจากการรับเอาวัฒนธรรมที่ดั่งามมาปรับ
ปรุงใช้กับตน เช่น คนที่มีกิริยามารยาดี ทั้งกิริยวาจาย่อมเป็นที่ชื่นชอบของบุคคลอื่น
และจะนำมาซึ่งความเจริญแห่งตน

๕. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมจนกระทั่ง
ปัจจุบันนี้ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษของเราได้คิดค้นประดิษฐ์วิจัย และดัดแปลงนำมาประยุกต์ใช้
ให้เป็นประโยชน์สืบส่งต่อกันมาโดยไม่ขาดสาย เป็นตัวอย่างให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาและ
เป็นหลักยึดในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพสังคมของคนในปัจจุบัน

๓.๕ แนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรม^๑

วัฒนธรรมก็เช่นเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่างในโลก มีการเกิดขึ้น มีการเปลี่ยนแปลง
และมีการดับสูญในที่สุด เพียงแต่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้เป็นเจ้าของวัฒน-
ธรรม ว่าจะรู้จักอนุรักษ์และปรับปรุงวัฒนธรรมของตนให้ดีขึ้นเพียงใด และโดยที่วัฒนธรรม
เป็นสิ่งไม่อยู่กับที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นแนวทางในการที่จะอนุรักษ์
วัฒนธรรมเอาไว้ ก็จะต้องอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า จะต้องมีการนำมาใช้ รวมถึงมีการ

^๑ จำนง ทองประเสริฐ, พัฒนาการทางวัฒนธรรมไทย, วารสารวัฒนธรรมไทย,

ปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยตลอดเวลา ยังมีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่เข้าใจความหมายของ การอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยเข้าใจว่าการอนุรักษ์คือการเก็บรักษาวัฒนธรรมเอาไว้ให้คง สภาพเดิม ซึ่งความจริงแล้วสิ่งนี้ ไม่อาจเก็บรักษาวัฒนธรรมไว้ได้ เพราะวัฒนธรรมจะคง อยู่ได้ก็ด้วยการถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลังเรื่อยไป และการที่ชนรุ่นหลังจะรับเอาวัฒนธรรมไว้ หรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่าได้มีการเปลี่ยนแปลง ประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัยได้เพียงใด บาง ครั้งการเปลี่ยนแปลงอาจมีมาก แต่ก็ในช่วงที่นักอนุรักษ์หรือคนรุ่นเก่าต้องพยายามทำความเข้าใจและยอมรับ เพราะการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นลักษณะของวัฒนธรรมและสิ่งที่เข้ามา ใหม่ก็จะเข้าสู่กระบวนการเลือกใช้และยอมรับ ซึ่งในที่สุดสิ่งที่คงเหลือก็คือวัฒนธรรมที่ได้ เปลี่ยนแปลงไป โดยได้รับการเลือกใช้และยอมรับจากคนปัจจุบัน และจะเป็นอย่างนี้เรื่อย ไป

นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากคนในสังคมแล้ว การรับเอาวัฒนธรรม ต่างชาติเข้ามาก็มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของชาติด้วย ด้วยเหตุที่สังคมปัจจุบันมีความก้าวหน้า ทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะการสื่อสารโทรคมนาคม ที่มีความสะดวกสบายและรวดเร็ว จึงทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามชาติได้อย่างรวดเร็ว การรับเอาวัฒนธรรม ต่างชาติส่วนหนึ่งเป็นเรื่องจำเป็น เนื่องจากจะช่วยให้มีการเจริญงอกงามขึ้น ซึ่งวัฒนธรรม เปรียบเหมือนน้ำในสระ ถ้าน้ำนิ่ง ไม่มีการถ่ายเท ในที่สุดก็จะกลายเป็นน้ำเน่า แต่หากตัก น้ำเก่าทิ้งให้หมดแล้วเอาน้ำใหม่ใส่เข้าไปแทน ปลาที่อยู่ในสระถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ทันที อาจตายหมดก็ได้ ฉะนั้นการที่จะเสริมสร้างวัฒนธรรมของคนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น จึง ขึ้นอยู่กับความพอดี ถ้ารับวัฒนธรรมของชาติอื่นมาเกินไป หรือไม่รับเลย ก็อาจทำให้ วัฒนธรรมของชาติคนเสื่อมโทรมได้

แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรม

๑. จะต้องสิ่งสมและสืบต่อ " วัฒนธรรม " ของชาติ ให้เป็นมรดกตกทอดไป ไม่ขาดสาย เช่น คนไทยเรามีภาษาเป็นของตนเอง ดังนั้นเราจึงต้องพยายามพูดภาษาไทย รักภาษาไทย และพัฒนาภาษาไทยให้เจริญรุ่งเรืองไม่ขาดสาย
๒. จะต้องหาสิ่งแปลกใหม่มาเพิ่มเติมของเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องมีความ

ระมัดระวัง สิ่งที่จะเพิ่มเข้ามาใหม่นั้น จะต้องไม่ขัดหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อของเดิมจึงจะเข้ากันได้ดี และจะต้องค่อยแทรกซึมเข้าสู่ของเดิมโดยไม่รู้สึกรู้สึกร่าง จนกระทั่งฝังลงในจิตใจ อย่าใช้วิธีรุนแรงหรือหักค้ำพรวดด้วยเข่า เพราะจะทำให้เกิดปฏิกิริยาโดยง่าย แต่ก็จำต้องระมัดระวังไว้ว่าสิ่งใหม่ที่เข้ามาจะต้องมีความพอเหมาะพอดี ดังที่ได้กล่าวไว้

๓. จะต้องส่งเสริมให้แพร่ขยายไปในหมู่คน และตลอดจนชนหมู่อื่นด้วย โดยต้องมีการส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกรัก และภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและพยายามหาวิธีเผยแพร่วัฒนธรรมให้ปรากฏแก่สายตาชาวโลกโดยทุกวิถีทาง วัฒนธรรมก็เป็นเช่นเดียวกับความรู้สึกให้กำลังใจ

๔. จะต้องปรับปรุงแก้ไข ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและสภาพเหตุการณ์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ติดต่อเอาอย่างกันได้ง่าย ถ้าชาติใดไม่รู้จักปรับปรุงแก้ไขวัฒนธรรมเดิมของตนให้ประสานเข้ากันได้เหมาะสมกับสมัยและสภาพเหตุการณ์ ก็จะถูกวัฒนธรรมชาติอื่นที่มีแรงอำนาจมากกว่าแทรกซึมเข้ามาทีละน้อย ถ้าไม่รู้จักผลัดเปลี่ยนสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยให้พ้นไป หรือไม่รู้จักนำสิ่งที่ดีมาประสานไว้ ก็จะทำให้วัฒนธรรมของตนสลายไป

ตามแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งคงที่ จะต้องมีการพัฒนาไปบนรากฐานเดิม และการที่จะมีการอนุรักษ์ได้นั้น สิ่งแรกที่ต้องกระทำก็คือ กระตุ้นให้คนในชาติรู้สึกภูมิใจในวัฒนธรรมของตน เข้าใจในลักษณะวัฒนธรรมของตน มีความยินดีที่จะใช้และถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่ชนรุ่นหลัง รวมทั้งภาคภูมิใจที่จะเผยแพร่วัฒนธรรมให้ชาติอื่นทราบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นรากฐานที่ดีในการรับเอาวัฒนธรรมชาติอื่น เข้ามาประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมของตน